

Aleksandra Prus

Uniwersytet Szczeciński
ORCID: 0000-0002-5539-0718
<https://doi.org/10.26881/ndps.2023.49.13>

Działalność Klubu Sportowego Inwalidów „START” w Szczecinie jako organizacji pozarządowej propagującej sport dorosłych osób z niepełnosprawnościami

W artykule podjęto problematykę działalności Klubu Sportowego Inwalidów „START” w Szczecinie¹ jako organizacji pozarządowej, która propaguje sport dorosłych osób z niepełnosprawnościami. Opracowanie przygotowano na podstawie analizy dostępnych materiałów źródłowych i literatury przedmiotu. Przygotowany tekst przedstawia powstanie i rozwój KSI „START” w Szczecinie, organizację i zadania oraz formy aktywności fizycznej i ich znaczenie dla członków szczecińskiego KSI „START”. Podjęte analizy wskazały na fakt, iż ważną rolę odgrywa propagowanie sportu wśród dorosłych osób z niepełnosprawnościami, które odbywa się poprzez doświadczenia różnych form aktywności fizycznej i sukcesy sportowe członków szczecińskiego KSI „START”, aktualne wydarzenia organizowane przez Klub, informacje umieszczone na oficjalnej stronie internetowej i w mediach społecznościowych oraz inne działania. Podjęta tematyka może stanowić przesłankę do tworzenia podobnych miejsc aktywności fizycznej adresowanych do dorosłych osób z niepełnosprawnościami w Szczecinie i innych miastach Polski.

Słowa kluczowe: Klub Sportowy Inwalidów „START”, sport dorosłych osób z niepełnosprawnościami, Szczecin, organizacje pozarządowe

Activities of the Disability Sports Club “START” in Szczecin as a non-governmental organization promoting sport for adults with disabilities

The article discusses the activities of the Disability Sports Club “START” in Szczecin as a non-governmental organization that promotes sports for adults with disabilities. The study was prepared based on the analysis of available source materials and the subject literature. The prepared text presents the creation and development of KSI “START” in Szczecin, organization, tasks and forms of physical activity and their importance for members of the KSI “START” in Szczecin. The undertaken analysis indicated the fact that the promotion of sport among adult people with disabilities is important, it takes place through the experience of various forms of physical activity and sports successes of members of the Szczecin “START” Club, current events organized by the Club, information posted on the official website and in social media as well as other activities. The

¹ Dalej używam skrótu KSI „START” w Szczecinie, lub szczeciński KSI „START”.

topic discussed may set a premise for creating similar places of physical activity addressed to adults with disabilities in Szczecin and other Polish cities.

Key words: Disability Sports Club “START”, sport for adults with disabilities, Szczecin, non-governmental organizations

Wprowadzenie

W ostatnich latach w Polsce można zaobserwować znaczny rozwój organizacji pozarządowych² zajmujących się problematyką osób z niepełnosprawnościami. Ich działalność jest inicjowana zwykle przez osoby, które doświadczyły ograniczeń wynikających z niepełnej sprawności organizmu (Giedrońc 2020: 47). Najnowsze statystyki wskazują, że aktywnie działało 103,4 tys. organizacji non-profit wspomagających poszczególne grupy osób w różnych obszarach życia³ (GUS, 2022; Wenek 2015). Jedną z nich jest Klub Sportowy Inwalidów „START” w Szczecinie. Popularnym określeniem sportu dorosłych osób z niepełnosprawnością jest sport bez barier. Literatura przedmiotu dowodzi, że wpływa on na wszechstronny rozwój człowieka w wymiarze socjologicznym, psychologicznym, pedagogicznym, medycznym i innym (Czechowski 2014: 7–9; Koper, Tasiemski 2013: 125–126; Pawlikowska-Piechocka 2016: 12–13; Sikorska 2017: 99–102; Jędrzejczak 2021). Sport bez barier jest określany jako jedna z form uczestnictwa w kulturze fizycznej, której celem jest utrzymanie i rozwój sprawności, a w przypadku osób wyrażających potrzebę udziału w zawodach sportowych dążenie do osiągnięcia sportowych wyników (Turoń-Skrzypińska 2020: 93). Uprawianie sportu w polskim kontekście związane jest również z rozrywką, hobby, odskocznią od codziennych trudności czy poczuciem większej kontroli nad własną osobą (Koper, Tasiemski 2013: 14; Niedbalski 2014: 66–69).

O znaczeniu sportu bez barier potwierdzają osiągnięcia m. in. następujących osób: Adriana Castro⁴, Katarzyny Rogowiec⁵, Mileny Olszewska⁶ i Justyny Ko-

² W latach 2020–2022 nastąpił wzrost liczebności organizacji pozarządowych o 8,6% (GUS, 2022).

³ Do organizacji pozarządowych wspomagających osoby z niepełnosprawnością należą m.in.: Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Polski Związek Niewidomych, Polski Związek Głuchych, Polskie Towarzystwo Stwardnienia Rozsianego, Fundacja Inkluzja-Edukacja włączająca, Fundacja im. doktora Piotra Janaszka PODAJ DALEJ, Fundacja Eudajmonia, Polski Związek Sportu Niepełnosprawnych „START” (Wenek 2015).

⁴ Adrian Castro, ur. 4.06.1990 r. w Częstochowie, polski szermierz-szablista poruszający się na wózku inwalidzkim. W wyniku wypadku motocyklowego złamał kręgosłup. Podczas obozu rehabilitacyjnego uczestniczył w pokazie szermierczym w wykonaniu Integrycyjnego Klubu Sportowego AWF Warszawa. Dyscyplina sportowa spodobała mu się na tyle, że zaczął regularnie odbywać treningi. Ich owocami były sukcesy, takie jak m.in. udział w igrzyskach paraolimpijskich, odznaczenie Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W wywiadzie mówił: „Trudno mi było się pozbierać. Zawsze byłem aktywny sportowo (...). Wypadek przykuł mnie do wózka. Nie wiedziałem co ze sobą zrobić. Obecnie wyznaje, że «trzeba wyjść z domu», realizować się, robić to, co się lubi” (Janiszewska i in. 2022: 181–187).

zdryk⁷. Odpowiednio zorganizowane miejsca do uprawiania sportu przyczyniają się do czynnego uczestnictwa w życiu społecznym, wspomagają dążenia do rozwoju potencjału człowieka, w tym wzmacniają szeroko rozumianą sprawność fizyczną i psychiczną. Ponadto taka aktywność wpisuje się w rekomendację Światowej Organizacji Zdrowia, która wskazuje na konieczność ułatwiania dostępu do aktywności fizycznej osobom z niepełnosprawnościami (World Health Organization 2021; Skrzek 2021).

Założenia metodologiczne

Artykuł dotyczy działalności Klubu Sportowego Inwalidów „START” w Szczecinie, jako organizacji pozarządowej propagującej sport dorosłych osób z niepełnosprawnościami. Celem badań było opisanie, wyjaśnienie i ocena działalności szczecińskiego KSI „START”. Zastosowano metodę monografii historyczno-pedagogicznej (Topolski 1973: 516–519; Topolski 1996; Jamrózek 2003: 163–172). Oznacza to, że podstawą warsztatu metodologicznego uczyniono materiały źródłowe pozyskane w Klubie Sportowym Inwalidów „START” w Szczecinie, źródła znajdujące się w zasobach internetowych Klubu i naukowych opracowaniach. Należały do nich źródła normatywne, rękopiśmienne, drukowane oraz wywoła-
ne. Zastosowano typową procedurę historyczno-pedagogiczną obejmującą heu-

⁵ Katarzyna Rogowiec, ur. 14.10.1977 r. w Rabce-Zdroju. W wieku trzech lat straciła ręce w wypadku przy sianokosach. Będąc studentką trafiła do Klubu Sportowego „START” w Nowym Sączu, gdzie odkryto jej talent w dyscyplinie narciarstwo biegowe. Jest dwukrotną mistrzynią paraolimpijską, ma na swoim koncie wiele nagród i wyróżnień sportowych. W ramach propagowania m.in. sportu wśród dorosłych osób z niepełnosprawnością założyła Fundację Avanti, która swoimi działaniami aktywizuje i pomaga tej grupie osób odnaleźć pasję i „wyjść z domu” (Kamiński i in. 2021: 173–177).

⁶ Milena Olszewska, ur. 21.05.1984 r. w Czarnkowie. W wyniku amputacji kończyny dolnej od dziecka porusza się przy pomocy protezy. Jest dwukrotną brązową medalistką paraolimpijską, zdobyła Puchar Prezydenta RP Andrzeja Dudy w uznaniu wybitnych osiągnięć sportowych w roku stulecia odzyskania niepodległości. W wieku wczesnej dorosłości została członkinią Gorzowskiego Związku Sportu Niepełnosprawnych „START”, w którym odnalazła swoją pasję – łucznictwo. Jak sama przyznaje, „spróbowałam, bo nie umiałam odmawiać” (Gaca i in. 2020: 33; Biogram Mileny Olszewskiej, Milena Olszewska).

⁷ Justyna Kozdryk, ur. 4.03.1980 r. w Grójcu. Urodziła się z chorobą genetyczną – achondroplazją. Pasją do sportu narodziła się za sprawą zorganizowania przez jej siostrę siłowni w pobliskiej miejscowości Jasieniec, w której rozpoczęła treningi. Obecnie jest członkinią Rady Zawodników PZNS „START”. Jej największym osiągnięciem jest zdobycie srebrnego medalu na igrzyskach w Pekinie. Pracuje w Komendzie Powiatowej Policji w Grójcu na stanowisku inspektora Wydziału Ruchu Drogowego jako pracownik cywilny. Jest przykładem osoby z niepełnosprawnością, która swoją postawą propaguje wytrwałość, samodzielność i równość w życiu prywatnym i zawodowym. Zainteresowała się sportem (podnoszenie ciężarów) w wieku około dwudziestu trzech lat. Zapytana o początek swojej kariery sportowej powiedziała: „żałuję, że nie zdecydowałam się na to wcześniej”. Dzięki swojemu doświadczeniu w sporcie głosi motto „każdy dzień – nowe możliwości”, wskazując, że trzeba uwierzyć w swoje predyspozycje i odnaleźć odpowiednie miejsce do ich zaprezentowania (Justyna Kozdryk; Durczok i in. 2011: 45–50; Rada Zawodników PZNS START).

rystykę polegającą na poznaniu literatury przedmiotu i przeprowadzeniu kwerendy źródeł, zawierających fakty dotyczące działalności szczecińskiego KSI „START”. Pozyskane materiały źródłowe poddano krytyce rozumianej jako wydobywanie z nich informacji oraz procedurze zmierzającej do opracowania syntezy dziejów szczecińskiego KSI „START”, która polegała na ustaleniu faktów, ich selekcji i uporządkowaniu oraz wyjaśnieniu i wykrywaniu związków między nimi (Michalska 2003: 127; Miśkiewicz 1985: 228–229).

Powstanie i rozwój Klubu Sportowego Inwalidów „START” w Szczecinie

Powstanie, a więc także propagowanie przez tę organizację sportu dorosłych osób z niepełnosprawnościami sięga 1952 roku. W tym czasie powołano do życia ogólnopolskie Zrzeszenie Sportowe „START” jako masową organizację kultury fizycznej. Utworzono ją po wyłączeniu z istniejącego wówczas Zrzeszenia Spółni części kół sportowych gromadzących spółdzielców. Na początku działalności Zrzeszenia Sportowego „START” pieczę nad nim sprawował Centralny Związek Spółdzielczości Pracy, który miał pomóc rozpowszechnić aktywność sportową wśród członków tejże spółdzielczości. W latach 60. XX wieku pod wpływem nakazu ówczesnych władz Zrzeszenie Sportowe rozszerzyło swoją działalność o propagowanie i organizowanie sportu dla osób z niepełnosprawnościami, stając się siłą sprawczą dla rozwoju aktywności fizycznej wśród tej grupy odbiorców. Rozwój tego typu sportu i jego efekty znalazły swoich zwolenników, przyczyniając się do powstawania wyspecjalizowanych organizacji sportowych, które odpowiadały potrzebom dorosłych osób z niepełnosprawnościami (Historia Klubu; Garbat 2015: 778–779).

System organizacji sportowo-spółdzielczych zaczął się rozpowszechniać, tworząc przy tym miejsca do uprawiania sportu osobom z niepełnosprawnościami. Jednym z nich był KSI „START” w Szczecinie. Inicjatorami utworzenia miejsca gromadzącego miłośników sportu byli szeregowi pracownicy szczecińskiej Spółdzielni Inwalidów. Należały do nich dorosłe osoby zmagające się z różnymi przeciwnościami wynikającymi z niepełnosprawności oraz osoby, które na co dzień współpracowały z tymi osobami. Obie grupy postulowały słuszność i celowość stworzenia okazji do uprawiania sportu szczególnie dla osób z ograniczoną sprawnością. Realizacja tego pomysłu ziściła się w chwili utworzenia odpowiedniego miejsca. Oficjalnie Klub Sportowy Spółdzielczości Inwalidów „START” w Szczecinie został powołany Uchwałą XIII Zjazdu Delegatów Spółdzielni Inwalidów z dnia 7 stycznia 1983 r. Decyzją Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie został wpisany do rejestru stowarzyszeń pod numerem 472. Powstanie i rozwój

Klub zawdzięczał Regionalnemu Związkowi Spółdzielni Inwalidów w Szczecinie, który objął go swoim patronatem finansowym. Związek zrzeszał 12 spółdzielni inwalidzkich, w tym ok. 3600 osób z niepełnosprawnościami⁸. (Kronika I, 1–2, 15–16, 26; Kronika II, 1–2; Kronika III, 1–4).

Oferta sportowa szczecińskiego Klubu obejmowała wówczas sześć sekcji: strzelecką, szachową, tenisa stołowego, pływacką, specjalną i brydża sportowego. Było to jedyne miejsce w Polsce propagujące sport bez barier na skalę krajową. Rok później (1984) pojawiły się dodatkowe dyscypliny sportowe, czyli siatkówka, łucznictwo, podnoszenie ciężarów, pływanie, wędkarstwo i lekkoatletyka. Rozszerzenie możliwości uprawiania różnych sportów sprawiło, że KSI „START” w Szczecinie stał się miejscem, które integrowało dorosłe osoby z niepełnosprawnościami. Można zauważyć, że stosowano różne formy integracji. Zapisy zawarte w kronice wskazują na organizowanie balów sportowców, w których brali udział również członkowie ich rodzin, imprezy z okazji powitania wiosny nad jeziorem Binowo czy spotkania, wycieczki rekreacyjne i inne formy wspólnego spędzania czasu, umożliwiające relaks, rozrywkę, nawiązanie kontaktów towarzyskich, realizację różnych potrzeb (Kronika I, 1–2, 15–16, 26; Kronika II, 1–2; Kronika III, 1–4).

Trzeba wyjaśnić, że w latach 80. XX wieku członkiem szczecińskiego KSI „START” mogła zostać osoba pełnoletnia będąca pracownikiem spółdzielni inwalidów. Niestety takie rozwiązanie wykluczało z uczestnictwa niezrzeszone osoby z niepełnosprawnościami. Sytuacja uległa zmianie, kiedy Kluby Sportowe Inwalidów „START” zaczęły prowadzić swoją działalność w oparciu o Ustawę o Stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 roku i utworzone na jej podstawie statuty (Dz. U. z 1989 r. Nr 20, poz. 104). Wskazana ustawa przyczyniła się do rozwoju organizacji pożytku publicznego, w tym organizacji pozarządowych. Na marginesie warto dodać, iż Dyrektor Biura Dialogu Obywatelskiego w Szczecinie – Magdalena Błaszczuk poinformowała, że w Szczecinie działa 120 takich organizacji. Dane z 6 lutego 2023 roku ukazują szeroki zakres podejmowanych aktywności szczecińskich organizacji pozarządowych, które zajmują się: działaniami prospołecznymi (31), ochroną zdrowia i życia (21), wsparciem osób z niepełnosprawnościami (14), sportem i rekreacją (12), kulturą i sztuką (11), działalnością charytatywną (10), edukacją i wychowaniem (9), pomocą dzieciom (5), ochroną środowiska i praw zwierząt (4) oraz pomocom starszym i weteranom (3) (Biuletyn...)⁹.

W kategorii „Sport i rekreacja” działają trzy szczecińskie organizacje non-profit, do których należą: Uczniowski Klub Sportowy „Iskierka”, Fundacja „Anioły

⁸ Do zarejestrowania tejże organizacji przyczyniły się przedstawiciele ośmiu spółdzielni pracy: Bogdan Jędrzejczak, Teresa Marszałek, Andrzej Sztuda, Zdzisława Bierrzat, Tadeusz Botacki, Stanisław Rybicki, Małgorzata Knieć, Tadeusz Świątek (Kronika I, 1–2).

⁹ W nawiasach zapisano liczbę organizacji pozarządowych funkcjonujących w Szczecinie działających we wskazanym obszarze.

Sportu” i Klub Sportowy Inwalidów „START”. Pierwsza z nich działa na rzecz sportu dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną i ruchową, druga – wspiera rozwój i karierę młodych dorosłych sportowców, w tym z niepełnosprawnościami¹⁰, a KSI „START”. zajmuje się przede wszystkim osobami dorosłymi z niepełnosprawnościami: 99% stanowią osoby dorosłe z niepełnosprawnością ruchową, pozostały 1% wypełniają dorośli z niepełnosprawnością intelektualną i wzrokową (Statut Uczniowskiego...; Statut Fundacji...; Statut Klubu Sport...; Kaźmierczyk). Oznacza to, że w tej kategorii KSI „START” jest jedyną organizacją pożytku publicznego w Szczecinie powołaną do propagowania sportu głównie wśród dorosłych osób z niepełnosprawnością ruchową.

Kolejne zmiany w działalności Klubów „START” przyniosła Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r. (Ustawa, 2003) oraz Ustawa o sporcie z dnia 25 czerwca 2010 r. (Ustawa, 2010). Z zapisów Statutu KSI „START” w Szczecinie wynika, że ten dokument nie określa rodzaju niepełnosprawności kandydata i nie stawia wobec niego żadnych wymagań. Dzieli członków na trzy kategorie: zwyczajnych, wspierających i honorowych. Podmioty deklarujące pomoc finansową, rzeczową bądź merytoryczną określone są jako członkowie wspierający. Osoby wnoszące wyróżniający się wkład w aktywność Klubu przynależą do członków honorowych. Przynależność pozwala na pełne i bezpłatne korzystanie z proponowanej działalności Klubu. Zarówno członkowie zwyczajni, wspierający jak i honorowi mają prawo w pełni i bezpłatnie korzystać z różnych form działalności KSI „START” w Szczecinie (Statut Klubu...).

Warto zauważyć, że obecnie jednostki organizacyjne „START” działają w 48 miastach w Polsce, zrzeszają 171 sekcji w 20 dyscyplinach sportowych¹¹ (Kluby

¹⁰ Powiatowy Urząd Pracy w Szczecinie uznaje za osobę niepełnosprawną taką, której stan fizyczny, psychiczny bądź umysłowy na stałe bądź czasowo utrudnia, ogranicza czy uniemożliwia wypełnianie ról społecznych i wykonywania pracy zawodowej (Biuro..., 2014). W literaturze odnaleźć można różne definicje niepełnosprawności, które traktują ją w ujęciu medycznym, psychologicznym, prawnym, socjologicznym, ekonomicznym, technicznym, indywidualnym i zawodowym, w zależności od aspektu życia (Garbat 2015: 99). W kontekście zawodowym niepełnosprawność „oznacza (...) trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy” (Ustawa, 1997).

¹¹ Działają nie tylko w Szczecinie (Klub Sportowy Inwalidów „Start”), ale też w: Bielsko-Białej (Beskidzkie Zrzeszenie Sportowo-Rehabilitacyjne „Start”), Warszawie (Centralny Wojskowy Klub Sportowy „Legia” Warszawa i Klub Sportowy Niepełnosprawnych „Start”), Grudziądzu (Centrum Rehabilitacji im. ks. Biskupa Jana Chrapka), Gorzowie Wielkopolskim (Gorzowski Związek Sportu Niepełnosprawnych „Start”), Giżycku (IKS-INTEGRACJA-CONAN Integracyjny Klub Podnoszenia Ciężarów), Tarnobrzegu (Integracja Stowarzyszenie Sprawnych Inaczej i Przyjaciół), Wejherowie (Integracyjne Stowarzyszenie Sportowe „Start”), Lublinie (Integracyjne Centrum Sportu i Rehabilitacji „Start”), Konstancinie (Integracyjny Klub Sportowy), Siedlcach (Integracyjny Klub Sportowy i Stowarzyszenie Sportowe Osób Niepełnosprawnych „Start”), Lesznie (Integracyjny Klub Sportowy), Elblągu (Integracyjny Klub Sportowy „Atak”), Orniecie (Integracyjny Klub Sportowy „Smok”), Zduńskiej Woli (Integracyjny Klub Sportowy „Start”), Cieszynie (Integracyjny Klub Sportowy Cieszyn), Tarnobrzegu (Integracyjny Klub Sportowy Jezioro Tarnobrzeg), Jeleniej Górze (Jeleniogórski

PZNS „Start”). Na uwagę zasługują główne kierunki propagowania aktywności fizycznej skierowane do dorosłych osób z niepełnosprawnościami, do których zaliczyć można: prowadzenie treningów w rozmaitych dyscyplinach sportowych, organizację Mistrzostw Polski Niepełnosprawnych w poszczególnych dyscyplinach sportu, przygotowanie reprezentacji Polski do zawodów międzynarodowych, Mistrzostw Europy i Świata oraz Igrzysk Paraolimpijskich. Na co dzień uczestnictwo w tych aktywnościach poprzedzone jest szkoleniami i doksztalcaniem personelu – trenerów, sędziów, instruktorów oraz propagowanie dyscyplin sportowych dla osób z niepełnosprawnościami (Garbat 2015:, 779).

Organizacja i zadania Klubu Sportowego Inwalidów „START” w Szczecinie

KSI „START” w Szczecinie posiada status organizacji pozarządowej i organizacji pożytku publicznego. Swoją działalność prowadzi w oparciu o trzy organy władzy. Walne Zgromadzenie Członków Klubu zrzesza około 280 osób, z tego około 61% jest aktywnych, którzy podejmują decyzje dotyczące wszystkich spraw. Walne Zebranie jest zwoływane przez Zarząd Klubu, którego skład stanowią: prezes Tomasz Kaźmierczak (trener wioślarskiej kadry, przygotowuje polską reprezentację do igrzysk paraolimpijskich), wiceprezesa – Renata Chilewska (trenerka lekkoatletyki, paraolimpijka), Arkadiusz Skrzypiński (zdobywca brązowego medalu i III miejsca w regatach Pucharu Świata w wioślarstwie

Klub Sportowo-Rehabilitacyjny, Klikuszowej (Klub Sportowy „Obidowiec”), Krakowie (Klub Sportowy AZS Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha i VeloActiv), Kaliszu (Klub Sportowy Niepełnosprawnych „Start”), Gdyni (Klub Sportowy Niepełnosprawnych „Start-Gdynia”), Makowie Mazowieckim (Ludowe Stowarzyszenie Sportów Siłowych „Start”), Częstochowie (Ludowy Klub Sportowy „Gol-Start”), Przemyślu (Międzyspółdzielniane Ognisko Sportu, Rehabilitacji, Turystyki i Wypoczynku „Invasportstart”), Radomiu (Międzyszkolny Klub Sportowy „Wodnik” i Radomskie Stowarzyszenie Sportu i Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych „Start”), Białymstoku (Podlaskie Stowarzyszenie Sportu Osób Niepełnosprawnych „START”), Polkowicach (Skorpion), Łodzi (Sportowe Stowarzyszenie Niepełnosprawnych „Start”), Włoszczowej (Sprawniejsi.pl), Wołominie (Stowarzyszenie „Szermierka Wołomin”), Łomniakach (Stowarzyszenie Rehabilitacji i Tańca Integracyjnego Osób Niepełnosprawnych „Swing-Duet”), Gdańsku (Stowarzyszenie Rehabilitacyjno-Sportowe „Szansa-Start” Gdańsk), Strzelinie (Stowarzyszenie Sportowe „HAŁAS TEAM”), Poznaniu (Stowarzyszenie Sportowo -Rehabilitacyjne „Start”), Bydgoszczy (Stowarzyszenie Sportu i Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych „Start Bydgoszcz”), Koszalinie (Stowarzyszenie Sportu Niepełnosprawnych „Start”), Tarnowie (Tarnowskie Zrzeszenie Sportowe Niepełnosprawnych „Start”), Izabelin (Uczniowski Klub Sportowy „Laski” przy Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych), Katowicach (Wojewódzkie Stowarzyszenie Sportu i Rehabilitacji Niepełnosprawnych „Start”), Wrocławiu (Wojewódzkie Zrzeszenie Sportowe Niepełnosprawnych „Start”), Rzeszowie (Zrzeszenie Sportowe Inwalidów „Start”), Olsztynie (Zrzeszenie Sportowe Niepełnosprawnych „Start”), Zielonej Górze (Zrzeszenie Sportowo-Rehabilitacyjne „Start”), Nowym Sączu (Zrzeszenie Sportu Osób Niepełnosprawnych „Start”), Kielcach (Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji „Start”), Skierniewicach (Związek Sportu Niepełnosprawnych „Start”) (Kluby PZNS „Start”).

w szwajcarskiej Lucernie), Rafał Smyła (instruktor tenisa dla osób z niepełnościami) i członek Zarządu Grzegorz Musztafaga (trener pływania, sekcja wyczynowa). Członkowie Zarządu zajmują się sportem dorosłych osób z niepełnościami, a trzecim organem władz Klubu jest Komisja Rewizyjna kontrolująca całokształt działalności.

Organem sprawującym nadzór nad KSI „START” jest Prezydent Miasta Szczecin (Kaźmierczyk; Statut Klubu...; Władze Klubu...). Wszelkie działania Klubu realizowane są dzięki wsparciu finansowemu sponsorów, którymi są: Urząd Miasta Szczecin, Polski Związek Sportu Niepełnosprawnych „START”, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, Polski Komitet Paraolimpijski oraz Ministerstwo Sportu i Turystyki (Kilka słów...).

Aktywność i zaangażowanie w propagowanie sportu wśród dorosłych osób z niepełnościami przez współczesne władze Klubu można dowieść przytaczając przykłady różnych działalności. Należą do nich: promowanie ofert sportowych poprzez udział mistrzyń paralelkoatletycznych – Joanny Oleśniuk i Renaty Chilewskiej (2023 r.) w finale Grand Prix Cross Polska w Białym Zdroju (Promocja klubu...); reklamowanie wioślarstwa (2023 r.) przez Prezesa Klubu na Pikniku Paraolimpijskim w Zduńskiej Woli (Piknik...); organizacja obozów sportowych w celu nawiązywania i utrzymywania relacji między członkami Klubu oraz doskonalenia ich kondycji fizycznej (Obóz sportowy w Wiśle; Obóz sportowy w Walczu; Zimowy obóz ...). Aktywność sportowa została dopełniona działaniami na rzecz zdrowia, o czym świadczy zajęcie pierwszego miejsca w konkursie organizowanym przez Fundację Aktywizacji Zawodowej Osób Niepełnosprawnych „Lodołamacze 2023”, w którym Klub Sportowy Inwalidów „START” w Szczecinie zdobył uznanie w zakresie promowania zdrowia i działań prozdrowotnych w miejscu pracy (Zdjęcie...).

Ważnym czynnikiem przyczyniającym się do sprawnej organizacji szczecińskiego KSI „START” jest wprowadzanie w codzienne działania zasady „nic o nas bez nas” (Kocejko 2018: 12–13). W praktyce oznacza to, że członkowie szczecińskiego KSI „START” dzielą się swoimi doświadczeniami związanymi z szeroko rozumianymi ograniczeniami z władzami organizacji. To pozwala na wypracowanie rozwiązań dążących do realizacji postawionych zadań, czyli rozwoju i upowszechniania sportu bez barier, promocji zdrowia oraz rozwoju kontaktów społecznych wśród dorosłych osób z niepełną sprawnością.

Formy aktywności fizycznej i ich znaczenie dla członków szczecińskiego Klubu Sportowego Inwalidów „START”

Klubowe hasło brzmi: „Wyjdź z domu – Daj sobie szansę, czekamy na Ciebie”. Szczeciński KSI „START” propaguje aktywność fizyczną i uświadamia jej znaczenie wśród dorosłych osób z niepełnosprawnościami. Pomysł na treść hasła zrodził się z doświadczeń życiowych, a później sportowych tej grupy osób w całej Polsce, którzy rozpoczęli swoje treningi w Klubach Sportowych, w tym KSI „START”.

Rozwój nauk przyczynił się do zmiany rozumienia niepełnosprawności i wyróżnił w niej poszczególne modele: medyczny, społeczny, biopsychospołeczny. Utorowało to drogę do nowych analiz w zakresie pomyślnego przystosowania do życia osób z niepełnosprawnością i wzbogaciło rozwiązania pozwalające na udział tych osób w życiu społecznym¹² (Byra 2019: 21). Jednym z takich rozwiązań były Kluby Sportowe Inwalidów „START”, których przykładem jest szczeciński KSI. Mieści się na osiedlu Zawadzkiego-Klonowica, gdzie znajduje się kompleks sportowy, w skład którego wchodzi: siłownia, hala sportowa, specjalistyczne sprzęty do aktywności sportowej oraz stadion lekkoatletyczny. Klub wykorzystuje także inne miejsca sportowe w Szczecinie: Zespół Obiektów Sportowych Tor Kolarski, salę treningową w Netto Arena, Basen Szczecińskiego Domu Sportu (SDS), salę treningową Centrum Handlowe Turzyn, Przystań Wioślarską Akademickiego Związku Sportowego, strzelnicę pneumatyczną, Fabrykę Energii oraz dwie hale sportowe przy Szkole Muzycznej i Zespole Szkół Elektryczno-Elektronicznych (Wykaz...; Sekcje...).

Realizacja działań skierowana jest do dorosłych członków Klubu o obniżonych możliwościach motorycznych, powstałych głównie na skutek wad wrodzonych i urazów nabytych. W literaturze przedmiotu niepełnosprawność ruchowa określana jest jako rodzaj niepełnosprawności fizycznej obejmującej m.in. osoby z uszkodzonym narządem ruchu (Giedroń 2020: 22). W szczecińskim KSI „START” aktywność fizyczną podejmują osoby poruszające się na wózku inwalidzkim, o kulach, z balkonikami oraz przy pomocy protez. Warto dodać, że Karta Praw Osób Niepełnosprawnych zapewnia prawo do uczestnictwa w życiu publicznym (w tym sportowym) zgodnie ze swoimi zainteresowaniami i potrzebami na równych prawach z osobami o pełnej sprawności (Karta..., 1997).

Szczeciński KSI „START” oferuje swoim członkom dwanaście dyscyplin sportowych, które można uprawiać przez cały rok. Są to różnego rodzaju aktywności sportowe, w których wykorzystuje się zróżnicowane formy, sprzęt i normy regu-

¹² Z innych publikacji S. Byra można wyprowadzić wzrost potraumatyczny dla osób z nabytą niepełnosprawnością fizyczną. Zagadnienie to wiąże się z obszarem kulturowym i studiami nad niepełnosprawnością młodych mężczyzn, którzy mimo traumatycznych przeżyć zachowali potencjał fizyczny.

lujące zasady rywalizacji. Systematyczne treningi są zorganizowane na podstawie planu pracy Klubu w formach grupowych lub indywidualnych (Malinowska, Jasiukiewicz, Krzemińska, Rak, Uchman, Szlachta, Wójcik 2019: 16). Prowadzi je kadra szkoleniowa składająca się z piętnastu osób, do których należą trenerzy i instruktorzy posiadający odpowiednie wykształcenie, uprawnienia oraz znający specyfikę pracy z osobami z niepełnosprawnościami (Kaźmierczyk 2023).

Działalność KSI „START” w Szczecinie oferuje różne dyscypliny sportowe: kolarstwo-handbike, koszykówkę na wózkach, boccie (sportowa dyscyplina paraolimpijska), lekkoatletykę, piłkę statkową na siedząco, pływanie, taniec towarzyski, strzelectwo sportowe, tenis stołowy, wioślarstwo, badminton i zajęcia w sekcji rozwojowej obejmujące aktywność fizyczną prowadzoną na basenie, hali sportowej i siłowni (Sekcja...). Aktywność fizyczna to naturalna potrzeba każdego człowieka. Jednakże nie każdy człowiek może ją realizować w pełnym wymiarze, w tym dorosłe osoby z ograniczoną sprawnością. Dlatego dyscypliny uprawiane w KSI „START” w Szczecinie podlegają modyfikacji i adaptacji do indywidualnych potrzeb dorosłych osób z niepełnosprawnościami. W praktyce oznacza to dostosowanie zasad oraz sprzętu do osoby z niepełnosprawnością. Udział w każdej sekcji sportowej wpływa na kondycję fizyczną, psychiczną, relacje społeczne i wyniki sportowe dorosłych osób z niepełnosprawnościami (Ustawa, 2010). Potwierdzają to badania zawarte w publikacjach M. Daleckiej (2014), J. Niedbalskiego (2014) i M. Krupy-Potocznej (2022), które dowiodły, że u osób z niepełnosprawnościami ruchowymi zwiększa się kondycja fizyczna, ponieważ poprawia się koordynacja ruchów i świadome panowanie nad ciałem. Pojawiające się zmiany w organizmie przekładają się na akceptację własnego ciała. Wzrasta wiara we własne możliwości i poczucie sprawstwa, co skutkuje możliwością realizacji własnych celów i dążeń. Członkowie szczecińskiego KSI „START” stają się aktywnymi ludźmi, otwartymi na nowe znajomości. Stanowią dla siebie grupę wsparcia, uczestniczą we wspólnych spotkaniach i rozrywkach.–Warto przytoczyć wyniki badań z 2020 roku, które uzupełniają powyższe znaczenie różnych form aktywności fizycznych dorosłych osób z niepełnosprawnościami o dążenie do niezależności w codziennym życiu (m.in. realizację własnych marzeń, wykorzystywanie własnego potencjału, wzmacnianie charakteru) (Żuber 2020: 331–332).

Dla dorosłych osób z niepełnosprawnościami odnoszących krajowe czy międzynarodowe sukcesy otwierają się nowe perspektywy i możliwości: wyjazdy, stypendia, nagrody pieniężne, sława i inne. Oferowane dyscypliny sportowe przez szczeciński KSI „START” dla dorosłych osób z niepełnosprawnościami cieszą się dużą popularnością wśród mieszkańców Szczecina i okolic oraz wskazują na istotną rolę sportu w rozwoju człowieka. Dowodem tego są liczne osiągnięcia sportowe członków szczecińskiego KSI „START” z ostatnich dwóch dekad, do których m.in. należą: złoty medal na Igrzyskach Paraolimpijskich w tenisie stoło-

wym w Tokio w 2020 r. Patryka Chojnowskiego, złoty medal na Igrzyskach Paraolimpijskich w kolarstwie w Londynie w 2012 r. Rafała Wilka, brązowy medal w Igrzyskach Paraolimpijskich w pływaniu w Londynie 2012 r. Pauliny Woźniak, brązowy medal na Igrzyskach Paraolimpijskich w lekkoatletyce w Atenach w 2004 r. Renaty Chilewskiej czy srebrny medal na Igrzyskach Paraolimpijskich w pływaniu w 2000 r. w Sydney Ryszarda Beczka (Największe sukcesy ...; Medale ...; KSI START Szczecin post...).

W tym kontekście warto zauważyć, że wyniki badań Najwyższej Izby Kontroli pokazują niewystarczające propagowanie sportu wśród dorosłych osób z niepełnosprawnościami w Polsce. Do przyczyn zalicza się: małe zaangażowanie ze strony mediów w transmitowaniu wydarzeń sportowych osób z niepełnosprawnościami, brak wypracowanych modeli promocji sportu i niedostateczne działania dotyczące informowania społeczeństwa o wydarzeniach sportowych osób z niepełnosprawnościami (Najwyższa..., 2017: 42–43; Dalecka 2014: 232). W związku z tym Klub Sportowy Inwalidów „START” w Szczecinie w ramach popularyzacji sportu prężnie prowadzi swoją stronę internetową, na której umieszcza opisy i zdjęcia z podejmowanych aktywności oraz systematycznie umieszcza aktualne wydarzenia na portalu społecznościowym *Facebook*. Propagowanie sportu odbywa się nie tylko poprzez codzienne, regularne treningi dostępne w różnych sekcjach sportowych z wykorzystaniem dostosowanego sprzętu, ale też poprzez działania wychodzące poza mury Klubu oraz ukazywanie działalności w sieci internetowej.

Podsumowanie

Klub Sportowy Inwalidów „START” stanowi przykład odpowiedzi na potrzebę podejmowania aktywności fizycznej przez dorosłe osoby z niepełnosprawnościami. Wpływ na funkcjonowanie Klubów „START” miały również regulacje prawne, które zmieniały się zarówno w połowie XX jak i na początku XXI wieku przy działaniu spółdzielni Inwalidów. Wówczas zaistniały zmiany w społeczeństwie, a ich skutkiem m.in. było przełamywanie stereotypu niepełnosprawności. KSI „START” w Szczecinie swoją działalność z powodzeniem prowadzi nieprzerwanie od czterdziestu lat. W tym czasie rozwijał swoją ofertę poprzez wprowadzanie nowych sekcji sportowych i zaczął zajmować się sportem w sposób profesjonalny, czego dowodzi udział członków Klubu w zawodach sportowych krajowych i międzynarodowych. Propozycje sportowe, zarówno rekreacyjne i ukierunkowane na rywalizację, tworzone były z myślą o pokonywaniu różnych ograniczeń fizycznych ich uczestników. Świadczą o tym dostosowane sprzęty sportowe i odpowiednio dobrane zasady uprawiania poszczególnych dyscyplin

sportowych. Szeroka aktywność w zakresie organizowania i propagowania sportu sprawiła, że wzrosła sprawność fizyczna i psychiczna dorosłych osób z niepełnosprawnościami. Klub Sportowy Inwalidów „START” w Szczecinie znalazł swoje miejsce w codzienności osób z ograniczoną sprawnością w Szczecinie i okolicy. Działalność Klubu Sportowego Inwalidów „START” w Szczecinie może stanowić inspirację dla praktyki pedagogicznej w zakresie znaczenia i popularyzowania sportu bez barier dla osób z niepełnosprawnością ruchową.

Bibliografia

- Biogram Mileny Olszewskiej* (2023), Cyfrowa Szkoła Wielkopolska 2020, <https://www.csw2020.com.pl/biogram/biogram-mileny-olszewskiej/>.
- Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Szczecin* (2023), Organizacje Pożytku Publicznego, https://bip.um.szczecin.pl/chapter_11164.asp.
- Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych (2023), *Dla bezrobotnych i poszukujących pracy*, <https://szczecin.praca.gov.pl/dla-bezrobotnych-i-poszukujacych-pracy/dla-niepelnosprawnych>.
- Byra S. (2019), *Niepełnosprawność ruchowa w paradygmacie pozytywnie ukierunkowanym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Czechowski J., (2014), *Sport szansą społecznego rozwoju człowieka*, Społeczeństwo i Ekonomia 1(1): 7–19.
- Dalecka M. (2014), *Sport osób z niepełnosprawnością – przelamywanie barier*, Rocznik Lubuski, 40, cz. II: 227–234.
- Durczok K., Gugała J., Jucewicz A., Kalinowski J., Kubicki W., Olkowicz Ł., Szaj R. (2011), *Najlepsi sportowcy niepełnosprawni*, Oficyna Wydawnicza ABA Sp. z o.o., Warszawa:
- Gaca E., Kamiński R., Malinowska-Kowalczyk P., Podgajna A., Przybyszewski T., Stykowski A., Zawadzka M (2020), *Droga do Tokio 2021*, Polski Komitet Paraolimpijski, Warszawa.
- Garbat M. (2015), *Historia niepełnosprawności. Geneza i rozwój rehabilitacji, pomocy technicznych oraz wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami*, NOVAE RES – Wydawnictwo Innowacyjne, Gdynia.
- Giedrońc (2020), *Niepełnosprawność w Polsce w wymiarze politycznym i społecznym. Analiza wybranych zagadnień*, Wydawnictwo Difin SA, Warszawa:
- Główny Urząd Statystyczny (2022), *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego 2022 r. – wyniki wstępne*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/dzialalnosc-stowarzyszen-i-podobnych-organizacji-spoecznych-fundacji-spoecznych-podmiotow-wyznaniowych-oraz-samorzadu-gospodarczego-i-zawodowego-w-2022-r-wyniki-wstepne,3,10.html>.
- Historia Klubu* (2024), Wojewódzkie Zrzeszenie Sportowe Niepełnosprawnych „START”. https://www.start.wroclaw.pl/historia_klubu2.
- Informacja uzyskana od T. Kaźmierczyk, Prezesa KSI Szczecin, dnia 27.08.2023 r.
- Janiszewska K., Kilian A., Stokłosa M., Wójcik A., Mazur P., Skalka G. (2022), *Team100: olimpijskie opowieści z Tokio i Pekinu*. Kraków: Instytut Łukasiewicza.

- Jamrozek W. (2003), *Źródła w badaniach historyka wychowania dziejów najnowszych (wybrane problemy)* [w:] W. Szulakiewicz (red.), *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji* (s. 163–170), Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Jędrzejczak A. (2021), *Bez granic – sport w życiu osób z niepełnosprawnościami*, Biuletyn Informacji Publicznej Rzecznik Praw Obywatelskich, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/panel/bez-granic-sport-w-zyciu-osob-z-niepelnosprawnościami>.
- Kacalski P. (2023), *Piotr Kacalski tuż na podium*, Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/aktualnosci/piotr-kacalski-tuz-za-podium/>.
- Kamiński R., Malinowska-Kowalczyk P., Podgajna A., Pol M., Przybyszewski T., Schmidt R. (2021), *Tokio. XVI letnie igrzyska paraolimpijskie*, Polski Komitet Paraolimpijski, Warszawa.
- Kilka słów o nas: statut, działalność, instytucje dotujące Klub Sportowy Inwalidów „START” (2023), Klub Sportowy Inwalidów „START”, <https://start-szczecin.pl/o-nas/>.
- Kluby Polskiego Związku Sportu Niepełnosprawnych (PZSN) (2023), Polski Związek Sportu Niepełnosprawnych „START”, <https://pzsstart.eu/kluby/>.
- Kocejko M. (2018), *„Nic o nas bez nas? Zaangażowanie ruchu osób z niepełnosprawnościami w monitoring wdrażania Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych w Polsce. Studium przypadku”*, *Studia z Polityki Publicznej*, (4(20): 9–21, <https://econjournals.sgh.waw.pl/KSzPP/article/view/1075>.
- Koper M., Tasiemski T. (2013), *Miejsce sportu w procesie rehabilitacji osób niepełnosprawnych fizycznie*, *Niepełnosprawność- zagadnienia, problemy, rozwiązania*, 3(8): 111–134, https://www.pfron.org.pl/fileadmin/files/0/359_03_Magdalena_Koper_Tomasz_Tasiemski.pdf.
- Kozdryk J. (2023), *Paralympic Justyna Kozdryk*, Polski Komitet Paraolimpijski, <https://paralympic.org.pl/sportowcy/justyna-kozdryk/>.
- Kronika 1 Klubu Sportowego Spółdzielczości Inwalidów „START” SZCZECIN, *Działalność, wydarzenia, opinie*.
- Kronika 2 Klubu Sportowego Spółdzielczości Inwalidów „START” w Szczecinie.
- Kronika 3 Klubu Sportowego Spółdzielczości Inwalidów „START” w Szczecinie.
- Krupa-Potoczna M. (2022), *Inkluzja społeczna osób z niepełnosprawnością na przykładzie działalności Fundacji Handicap w Zakopanem*, *Dydaktyka Polonistyczna*, 8 (17): 174–182.
- KSI START Szczecin „wspieram.to”, *Wspieram.to* (11.10.2023), <https://wspieram.to/ksistart>.
- KSI START Szczecin (2023.10.06), <https://www.facebook.com/128614454405050/posts/1086306848635801/>.
- Malinowska E., Jasiukiewicz D., Krzezińska T., Rak J., Uchman J., Szlachta P., Wójcik S. (2019), *Zeszyt metodologiczny Statystyka sportu*, 2-62. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/sport/zeszyt-metodologiczny-statystyka-sportu,14,1.html>.
- Medale na Igrzyskach Paraolimpijskich* (2023), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/najwieksze-sukcesy/>.
- Michalska I. (2003), *Wybrane problemy metodologiczne wykorzystywania pracy jako źródła w badaniach historii wychowania* [w:] W. Szulakiewicz (red.), *Źródła w badaniach naukowych historii edukacji* (s. 127–145), Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Miśkiewicz B. (1985), *Wstęp do badań historycznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Największe sukcesy Klubu Sportowego Inwalidów „START”* (2023), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/najwieksze-sukcesy/>.

- Najwyższa Izba Kontroli (2017), *Informacja o wynikach kontroli Rozwój sportu osób niepełnosprawnych* (P/16/023-KPS), https://www.nik.gov.pl/kontrolne/wyniki-kontroli-nik/prosta/?event=1&formname=wyszukiwarka-prosta&sort=relevancy&sort_order=0&fraza=Nr+ewid.+194%2F2016%2FP%2F16%2F023%2FKNO.
- Niedbalski J. (2014), *Analiza psychospołecznych funkcji sportu osób niepełnosprawnych*, *Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo* 2(24): 61–76.
- Obóz sportowy w Walczu (2023.08.09), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/aktualnosci/zbliza-sie-oboaz-w-walczu/>.
- Obóz sportowy w Wiśle (2023.09.23), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/aktualnosci/zapisy-na-pazdziernikowy-oboaz-w-wisle/>.
- Olszewska M. (2023), *Polski Komitet Paraolimpijski*, <https://paralympic.org.pl/sportowcy/milena-olszewska/>.
- Pawlikowska-Piechołka A. (2016), *Przestrzeń sportu, rekreacji i turystyki bez barier*, Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie.
- Piknik Paraolimpijski w Zduńskiej Woli (2023), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/aktualnosci/piknik-paralimpijski-w-zdunskiej-woli/>.
- Promocja klubu i paraigrzysk (2023), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/aktualnosci/promocja-klubu-i-paraigrzysk/>.
- Rada Zawodników PZSN „START” (2023), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://pzsstart.eu/rada-zawodnikow-pzsn-start/>.
- Rogowiec K. (2023), *Katarzyna Rogowiec*, Fundacja Katarzyny Rogowiec Avanti, <https://katarzyna-rogowiec.pl/o-mnie.html>.
- Sekcja rozwojowa Klubu Sportowego Inwalidów „START” (2019), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/sekcje/>.
- Sekcje Klubu Sportowego Inwalidów „START” (2023), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/sekcje/>.
- Sikorska I., Gerc K., Nowak T. (2017), *Przystosowanie psychologiczne sportowców z niepełnosprawnościami* [w:] I. Sikorska, K. Gerc, L. Pawłowski (red), *Sportowcy z niepełnosprawnościami. Aspekty psychologiczne i społeczne* (s. 97–124). Oficyna Wydawnicza AFM.
- Skrzek A. (2021), *Niepełnosprawność ruchowa* [w:] M. Kilian (red), *Pedagogika specjalna osób w starszym wieku* (s. 285–302), Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Skrzypiński A. (2020), *Zimowy obóz sportowy/Wyjazdowe Treningi Sportowe (COS OPO Zakopane)*, Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/aktualnosci/zimowy-oboaz-sportowy-wyjazdowe-treningi-sportowe-cos-opo-zakopane/>.
- Statut Fundacji „Anioły Sportu” (2012), Fundacja „Anioły Sportu”, <http://aniolysportu.pl/assets/statut-fundacji-anio%C5%82y-sportu.pdf>.
- Statut Uczniowskiego Klubu Sportowego „Iskierka” (2023), Uczniowski Klub Sportowy „Iskierka”, <https://www.uksiskierka.org/statut.html>.
- Statut Klubu Sportowego Inwalidów „START” (2018), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, https://start-szczecin.pl/statut_klubu_sportowego_inwalidow_start_szczecin-2/.
- Topolski J. (1973), *Metodologia historii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Topolski J. (1966), *Jak się pisze i rozumie historię: tajemnice narracji historycznej*, Oficyna Wydawnicza Rytm.
- Turoń-Skrzypińska A. (2020), *Rola sportu w integracji społecznej osób z niepełnosprawnościami* [w:] M. Giedrońc (red.), *Niepełnosprawność w Polsce w wymiarze politycznym i społecznym. Analiza wybranych zagadnień* (s. 92–93), Wydawnictwo Difin SA, Warszawa:

- Prawo o stowarzyszeniach z 1989 r. nr 20, poz. 104 wraz z późn. zm., <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19890200104>.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Karta Praw Osób Niepełnosprawnych z 1997 r. nr 50, poz. 475, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wmp19970500475>.
- Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych z 1997 r. nr 123, poz. 776, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19971230776>.
- Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z 2003 r. nr 96, poz. 873, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873>.
- Ustawa o sporcie z 2010 r. nr 127, poz. 857, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20101270857>.
- Wenek M. (2021), *Organizacje pozarządowe*, Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, <https://niepelnosprawni.gov.pl/p,98,organizacje>.
- Władze Klubu Sportowego Inwalidów „START” (2023), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/wladze-klubu/>.
- World Health Organization, *Who calls for better and fairer opportunities for physical activity to improve health* (2021), <https://www.who.int/news/item/14-10-2021-who-calls-for-better-and-fairer-opportunities-for-physical-activity-to-improve-mental-and-physical-health>.
- Wykaz szczecińskich organizacji pożytku publicznego uprawnionych do otrzymania 1,5% z podatku – stan na 6.02.2023 r., Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Szczecin, https://bip.um.szczecin.pl/chapter_11164.asp.
- Zdjęcie certyfikatu Konkursu Lodolamacze 2023, Kapituła Konkursu Regionu kujawsko-pomorskiego, pomorskiego, warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego, za I miejsce w kategorii Zdrowa Firma Klubowi Sportowemu Inwalidów „START” w Szczecinie za promowanie zdrowia i działań prozdrowotnych w miejscu pracy, organizator Fundacja Aktywizacji Zawodowej Osób Niepełnosprawnych (2023), Klub Sportowy Inwalidów „START” Szczecin, <https://start-szczecin.pl/aktualnosci/lodolamacze-2023-dla-ksi-start-szczecin/>.
- Żuber P. (2020), *Droga ku emancypacji – sport kontaktowy w życiu osób z niepełnosprawnością narządu ruchu*, Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej, 38: 320–333.